

Ziółkowska, Elżbieta / Jaworowski, Janusz / Kawecki, Zdzisław

---

Pracownicze ogrody działkowe w woj. ostrołęckim

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 4, 83-91

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA ZIÓLKOWSKA
JANUSZ JAWOROWSKI
ZDZISŁAW KAWECKI

PRACOWNICZE OGRODY DZIAŁKOWE W WOJ. OSTROŁĘCKIM

Pracownicze ogrody działkowe są ważnym elementem kształtującym naturalne środowisko człowieka. Spełniają one szereg istotnych funkcji, spośród których można wymienić funkcje: rekreacyjno-wypoczynkową, społeczno-wychowawczą, produkcyjną.

W opracowaniu zawarto analizę stanu i rozwoju pracowniczych ogrodów działkowych w woj. ostrołęckim. Sięgnięto do początków ich tworzenia, tj. do roku 1962; niemniej szczegółowa analiza dotyczyła lat 1980-1988. Ukazano zamierzenia i ich realizację dotyczącą powierzchni, liczby, stanu i sposobu zagospodarowania pracowniczych ogrodów działkowych w województwie.

Rozwój ogrodnictwa działkowego w woj. ostrołęckim

Województwo ostrołęckie nie posiada wieloletnich tradycji w ogrodnictwie działkowym. Pierwsze ogrody powstały w 1962 roku, kiedy to z inicjatywy ówczesnego Prezesa Sądu Powiatowego, Czesława Stawowskiego, 19 pracowników tego sądu założyły na powierzchni 1 ha ogród działkowy o nazwie "Podrężewo". Następne ogrody powstawały kolejno w: Wyszkuwie w 1967 r. — "Hutnik" i "Korotka" o powierzchni 2,4 ha; Przasnyszu w 1972 r. — "Majowe 1" — 5,2 ha; Ostrowi Maz. w 1974 r. — "Stokrotka" — 5,2 ha.

Z chwilą powstania w 1975 roku woj. ostrołęckiego funkcjonowało w nim 5 POD o powierzchni około 10 ha. W latach 1975-1980 powstało 11 pracowniczych ogrodów działkowych o łącznej powierzchni 90 ha. W tym czasie, konkretnie w 1976 roku, powstał największy na terenie województwa ostrołęckiego ogród działkowy "Czczotka" o powierzchni 25,8 ha (w chwili założenia, obecnie 50 ha). W sumie na koniec 1980 r. powierzchnia istniejących 15 ogrodów wynosiła 102 ha. Było w nich wyodrębnionych 2691 działek o średniej powierzchni 378 m². W kolejnych dwóch latach przybyło jeszcze około 18 ha, skutkiem czego na koniec 1982 roku powierzchnia POD w woj. ostrołęckim wyniosła niemal 120 ha.

Z końcem 1982 roku opracowano w województwie program rozwoju ogrodnictwa działkowego na lata 1982-85. Opierając się na ustaleniach Rady Ministrów dotyczących rozwoju ogrodnictwa działkowego dla poszczególnych województw w kraju założono, że w podanych latach powierzchnia POD w woj. ostrołęckim wzrośnie o 400 ha.

Powyższy plan był nierealny i niemożliwy do zrealizowania z kilku względów. W woj. ostrołęckim, z uwagi na jego rolniczy charakter i niewielki odsetek ludności zamieszkałej w miastach (około 30% w tym okresie), nie występowało znaczące zapotrzebowanie na działki ogrodowe.

Założone powierzchnie nie były i nie mogły być uwzględnione w ówczesnych planach zagospodarowania przestrzennego miast. Nie wystarczyło też środków finansowych (z uwagi na inne potrzeby), na zakup terenów o takiej powierzchni, przeznaczonych pod

ogrody. Również niedotateczne były przydziały niezbędnych materiałów, umożliwiające właściwe zagospodarowanie przejmowanych gruntów.

Skutkiem tych i innych nie wymienionych pomniejszych ograniczeń przyjęto łącznie 125,2 ha gruntów realizując założony plan w 31,3%. Poprzednio istniejąca i przyjęta powierzchnia w sumie zaspokajała potrzeby zgłaszane przez mieszkańców miast (z wyjątkiem Makowa Mazowieckiego, gdzie nie przeznaczono żadnych terenów pod pracownicze ogrody działkowe.

Kolejny program rozwoju ogrodnictwa działkowego opracowany przez Urząd Wojewódzki w Ostrołęce obejmuje lata 1986-1990. Zakłada on w wymienionym okresie przyjęcie na te cele 72,5 ha (w kolejnych latach odpowiednio: 1986 r. — 4,5 ha, 1987 r. — 16,0 ha, 1989 — 6,0 ha, 1990 — 37,0 ha). Do końca grudnia 1989 roku Wojewódzki Zarząd Polskiego Związku Działkowców przejął tereny o powierzchni 57,52 ha. Z uwagi na zlikwidowanie części ogrodów w sumie powiększono ich powierzchnię o 42,72 ha, przekraczając zatem założony plan o ponad 8 ha.

W wyniku przedstawionych działań powierzchnia POD w woj. ostrołęckim systematycznie rosła. Szczegółowe informacje na powyższy temat zawarte są w tabelach od 1 do 3.

Tabela 1

Pracownicze ogrody działkowe na terenie woj. ostrołęckiego
(stan w dniu 31.XII)

Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
1. Liczba jednostek organizacyjnych	13	14	16	21	28	28	27	27
2. Liczba terenów zagospodarowanych	13	14	16	19	23	28	27	27
3. Liczba działek zagospodarowanych	2299	2953	3202	3421	3826	4654	5362	5439
4. Powierzchnia terenów zagospodarowanych ha	101,87	110,25	119,92	136,12	152,40	194,32	238,96	241,98
— wyłącznie uprawnych w ha	81,62	88,56	95,04	108,82	119,41	147,22	179,85	182,17
— użytku ogólnego w ha (place, alejki)	17,95	19,08	24,79	26,41	32,99	46,04	51,95	58,89
5. Przeciętna powierzchnia:								
— jednego ogrodu w ha	7,8	7,8	7,5	7,2	6,6	6,9	8,9	8,9
— jednej działki w m ²	443,0	373,0	375,0	398,0	398,0	418,0	446,0	445,0
6. Powierzchnia terenów nowo przyjętych niezagospodarowanych	8,58	6,32	-	12,61	57,4	50,9	2,01	32,07

Źródło: Opracowanie własne na podstawie spawozdań POD-1

Przytoczone w nich dane wskazują, że liczba mieszkańców miast przypadających na 1 działkę w woj. ostrołęckim jest wyższa niż średnio w kraju. Z uwagi wszakże na wspomniany rolniczy charakter województwa, posiadanie przez część mieszkańców małych miast ziemi rolniczej, zapotrzebowanie społeczne na ogrody działkowe w województwie jest zaspokojone. Jeżeli zostanie zrealizowany plan przyjęcia gruntów na cele założone na rok 1990 (37 ha), można będzie stwierdzić, że w województwie nie występuje potrzeba dalszego znaczącego przejmowania gruntów. Istotniejsze staje się właściwe zagospodarowanie istniejących ogrodów.

Tabela 2

Wykaz pracowniczych ogrodów działkowych w rozbiu na poszczególne miasta województwa ostrołęckiego (na dzień 31.12.1987)

Lp.	Miasto (ogród)	Ilość ogrod.	Pow.użyt. działek uprawow.	Ilość działek	Ilość mieszk. przypad. na 1 działkę	Wielkość działki w m ²
1.	Podrężewo	1	0,81	21	x	385,7
2.	Czczotka	1	40,00	1302	x	307,2
3.	Energetyk	1	7,59	248	x	306,0
4.	Słoneczny	1	2,20	45	x	488,9
5.	Czarnowiec	1	7,74	161	x	480,0
6.	Bemowo	1	18,90	631	x	299,5
	Ostrołęka	6	77,24	2408	19,4	320,8
7.	Relax — czasowy	1	11,39	354	x	321,7
8.	Fiacik	1	5,60	135	x	414,8
9.	Wiercik	1	1,89	44	x	429,5
10.	Altana	1	2,97	86	x	345,3
11.	Wielęcin	1	1,50	30	x	500,0
12.	Matejki	1	2,80	80	x	350,0
13.	Kamieńczyk	1	27,85	557	x	500,0
	Wyszków	7	54,00	1286	16,7	419,9
14.	Majowe-1	1	6,00	308	x	194,8
15.	Majowe-2	1	1,61	64	x	251,6
16.	Przytorze	1	1,28	46	x	200,0
17.	Stokrotka	1	5,10	157	x	324,8
18.	Wiosna	1	2,80	91	x	307,7
	Przasnysz	5	16,79	666	24,6	252,1
19.	Stokrotka	1	0,93	31	x	300,0
20.	Mazowsze	1	16,83	501	x	335,9
21.	Wujtówka	1	0,77	27	x	285,2
	Ostrów Maz.	3	18,53	559	35,5	331,5
22.	Maków Maz.	1	5,00	165	57,8	303,0
23.	Tłuszcz	1	1,80	58	93,1	310,3
24.	Chorzele	1	1,00	41	59,5	249,9
25.	Różan	1	3,57	119	22,9	300,0
26.	Czerwin	1	0,96	26	x	369,2
27.	Małkinia	1	3,33	111	x	300,0
	Województwo	27	182,22	5439	23,2	335,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań GUS — POD-1 i wyczenia własne.

**Wzrost liczby pracowniczych ogrodów działkowych
oraz zabezpieczenie społecznych potrzeb w woj. ostrołęckim w latach 1984-1987**

Wyszczególnienie	1984 rok		1987 rok		% wzrostu powierzchni	Ilość działek przypada	
	Ilość ha	Ilość działek	Ilość ha	Ilość działek		mieszkańców	rodzin zamieszkałych w mieście
Województwo	152,40	3826	241,98	5439	158,8	71,5	5,8
Ostrołęka	56,90	1602	101,92	2408	154,5	19,4	4,8
Wyszków	28,32	681	77,0	1286	271,8	16,7	4,2
Przasnysz	17,16	568	20,36	666	118,6	24,6	6,2
Ostrów Maz.	22,26	531	22,26	559	100,0	35,6	8,9
Maków Maz.	6,00	165	6,00	165	100,0	57,6	14,4
Łuszczyca	x	x	2,20	58	x	93,1	23,3
Chorzele	x	x	3,22	41	x	58,5	14,7
Różan	x	x	4,37	119	x	22,7	5,7
Czerwin	x	x	1,04	26	x	x	x
Małkinia	x	x	3,79	111	x	x	x

Źródło: Sprawozdania WUS POD-1, roczniki statystyczne, wyliczenia własne

Wyposażenie pracowniczych ogrodów działkowych

Stopień wyposażenia POD w woj. ostrołęckim przedstawiono w tabeli 4. Analizując przytoczone dane w ujęciu dynamicznym stwierdzić należy, że powierzchnie i liczba ogrodów przyrastały proporcjonalnie do stopnia ich wyposażenia. Niemniej w relacji do sytuacji występującej w ogrodach działkowych w kraju wyposażenie ich w woj. ostrołęckim należy uznać za niewystarczające. Przykładowo w kraju (w porównywalnym 1987 roku) 27,5% ogrodów było zelektryfikowanych, w ostrołęckim — 14,8%. Odpowiednio nawodnionych z wodociągów miejskich było 44,6% i 26%. Odsetek ogrodów z ogrodzeniem zewnętrznym był zbliżony — odpowiednio 90,0 i 88,8%. Podobnie zbliżone było wyposażenie w świetlice — występowały one w 22,2% i 18,6% ogrodów. Zdecydowanie lepiej wyglądało w kraju wyposażenie w altany — dotyczyło 94,3% działek, w ostrołęckim — 60,7%.

Ten stan rzeczy wynikał w większości z braku wystarczających środków finansowych. Nieliczne i mało zasobne zakłady przemysłowe woj. ostrołęckiego w niewielkim stopniu partycypowały w kosztach wyposażenia ogrodów dla swych pracowników. Niewielkie środki pozyskiwano również z budżetów terenowych. Dotacje z budżetu centralnego były zazwyczaj niższe od oczekiwanych, skutkiem czego różnego rodzaju zamierzenia inwestycyjne były realizowane tylko w pewnej części.

Szczególnie ważnym dla użytkowników ogrodów jest budowa ogrodzeń zewnętrznych w trzech ogrodach nie posiadających ich oraz nawodnienie działek. To ostatnie

w warunkach słabych przepuszczalnych gleb i stosunkowo niewielkich opadów jest czynnikiem limitującym osiągnięcie odpowiednich wydajności uprawianych roślin.

Tabela 4

Stan i wyposażenie pracowniczych ogrodów działkowych woj. ostrołęckiego w latach 1980-1987

Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Powierzchnia w ha	101,87	110,25	119,92	136,12	152,40	194,32	238,96	241,98
Liczba ogrodów	13	14	16	19	23	28	27	27
Liczba zarządów	13	14	16	19	23	28	27	27
Liczba działek zagosp.	2299	2953	3202	3421	3826	4654	5362	5439
Liczba ogrodów z ogrodzeniemzew.	12	15	15	16	17	22	20	24
Liczba ogrodów z elektryfikacją	2	2	3	3	4	4	5	4
Świetlice	2	4	4	4	3	4	5	6
Pomieszczenia admin.	2	5	4	3	1	2	3	5
Liczba altan	1260	1435	1953	2086	2388	x	2933	3302
Nawodnienie działek:								
a) wodociągi miejskie	262	288	515	687	714	1055	1055	1412
b) studnie głębinowe	593	617	1228	1903	1908	1904	1904	2010
c) studnie kopane, pompy	44	93	84	354	539	543	545	808

Źródło: Sprawozdania WUS POD-1.

Sądzić należy, że w obecnych warunkach gospodarczych kraju pozyskanie środków na doposażenie ogrodów w niezbędną infrastrukturę stanie się jeszcze trudniejsze. Trudno tu liczyć na dotacje z budżetu centralnego. Również ubogie samorządy terytorialne, przynajmniej do chwili okrzepnięcia finansowego (co w omawianym województwie może trwać długo) nie będą skłonne do dofinansowywania ogrodów działkowych. Dotyczy to również — o czym już wspomniano — istniejących w województwie pozarolniczych zakładów pracy.

W tej sytuacji celowym wydaje się zastanowienie nad wysokością opłat wnoszonych przez użytkowników za korzystanie z działki. Problemem jest tu wszakże to, że część z nich jest wykorzystana przez ubogich zazwyczaj emerytów i rencistów (ich udział wśród ogółu użytkowników wzrósł w województwie niemal dwukrotnie — tab. 5). Stąd celowym mogłoby być zróżnicowanie opłat w zależności od sytuacji materialnej użytkowników

działek. Sprawy te mogłyby regulować zarządy POD znające najlepiej sytuację finansową użytkowników. Propozycja powyższa, aczkolwiek kontrowersyjna, jest, jak się wydaje, jedyną drogą do poprawy zagospodarowania pracowniczych ogrodów działkowych w omawianym województwie, jak też w całym kraju.

Tabela 5

Skład socjalny użytkowników działek w woj. ostrołęckim w latach 1980-1987

Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Pracownicy zatrudnieni na stanowiskach robotniczych	1204	1277	1407	1548	1664	1934	2344	2411
Pracownicy umysłowi	1263	1386	1456	1484	1722	2082	2450	2371
Emeryci i renciści	121	165	327	291	330	391	420	461
Inni	103	125	102	98	110	247	148	173
Razem	2691	2953	3202	3421	3826	4654	5362	5416

Źródło: Sprawozdania WUS POD-1.

Użytkowanie ogrodów

Działki pracownicze w woj. ostrołęckim charakteryzują się wszechstronnym i intensywnym wykorzystaniem (tab. 7 i 8). Zwracają uwagę nowe formy wykorzystania ogrodów działkowych, jakimi są chów drobiu i królików (tab. 6). Pozostaje to w niewątpliwym związku z ostro zarysowanymi brakami w zaopatrzeniu w mięso, występującymi po roku 1981 (system kartkowy). Sądzić należy, że przy obecnej wystarczającej podaży artykułów żywnościowych (w tym również mięsa i jaj) użytkownicy będą rezygnować z tej uciążliwej i absorbującej produkcji. Natomiast celowym jest zwiększenie upraw pod szklarniami i namiotami foliowymi. Zmienne warunki pogodowe w ciągu roku i z roku na rok powodują bowiem częste straty w niektórych uprawach warzywnych (głównie pojawiające się późnowiosenne i wczesnojesienne przymrozki).

Poza wymienionym, w zasadzie nietypowym użytkowaniem działek, wykorzystywane są one głównie do produkcji warzyw i owoców. Przeciętna działka w województwie jest wykorzystywana w ponad 37% na uprawę warzyw gruntowych, około 26% jej powierzchni zajmują drzewa owocowe, około 10% krzewy jagodowe, po około 8% truskawki i kwiaty, pozostały obszar stanowi część rekreacyjną.

Udział poszczególnych upraw ogrodniczych ulegał dość znaczącym zmianom w badanym okresie. Wyraźnie do roku 1986 rosła liczba drzew owocowych (z 10.925 szt. w r. 1980 do 39.471 w r. 1986). Surowa zima 1986/87 roku spowodowała zmniejszenie liczby drzew o niemal 30% (do 28.736 szt.). Informacje uzyskane w Zarządzie wskazują, że występuje odtwarzanie poprzedniego stanu drzew owocowych.

Nowe formy wykorzystania działek w woj. ostrołęckim

Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1986	1987
Powierzchnia upraw pod szkłem w m ²	126	40	352	362	708	327	1061
Powierzchnia upraw pod namiotami foliowymi w m ²	-	-	280	4137	3815	6056	5964
Liczba pni pszczelich	6	7	4	23	18	36	38
Liczba królików w szt. (stan na 30.VI)	-	-	84	1121	1081	1188	853
Liczba drobiu w szt. (stan na 30.VI)	-	-	-	865	977	2355	2331

Źródło: Sprawozdania WUS POD-1.

Udział poszczególnych upraw w średniej powierzchni ^{a)} badanej działki

Wyszczególnienie	Powierzchnia w m ²	% powierzchni całkowitej
Warzywa gruntowe	165,6	37,2
Drzewa owocowe	113,6	25,6
Krzewy jagodowe	42,3	9,7
Truskawki	36,8	8,2
Kwiaty	36,7	8,2
Część rekreacyjna	50,0	11,1

a) średnia powierzchnia działki w woj. ostrołęckim 445 m²

Źródło: Opracowania własne na podstawie sprawozdania WUS POD-1.

Powierzchnia uprawianych warzyw zmianała się znacznie z roku na rok, z generalną tendencją malejącą. Może to pozostawać w związku z rosnącymi nasadzeniami krzewów jagodowych, truskawek i malin. Te ostatnie powiększyły niemal 3-krotnie i 2-krotnie zajęte powierzchnie.

Stwierdzić należy, że działki ogrodowe są w zdecydowanej większości starannie i poprawnie zagospodarowane przez użytkowników. Spośród wielu czynników na pewno jest tu istotna swoista presja otoczenia, innych działkowców, naturalna chęć, by nie być gorszym, przeciwnie — okazać się w czymś najlepszym, godnym uznania i podziwu.

Udział poszczególnych upraw ogrodniczych przypadających na 1 działkę w latach 1980-1987
 (stan 31.XII)

Lp.	Wyszczególnienie	1980	1981	1982	1983	1984	1986	1987
1.	Liczba drzew owocowych szt. Wskaźnik łańcuchowy a)	4,7 -	4,1 87,2	4,8 117,1	7,5 156,3	7,8 104,0	7,4 94,9	5,3 71,6
2.	Powierzchnia warzyw w m ² Wskaźnik łańcuchowy	138,5 -	162,7 117,5	147,8 90,8	136,3 92,2	153,7 112,6	109,1 71,0	107,8 98,8
3.	Jagodowe Agrest w szt. Wskaźnik łańcuchowy Porzeczka w szt. Wskaźnik łańcuchowy Truskawka w m ² Wskaźnik łańcuchowy Maliny w m ² Wskaźnik łańcuchowy	2,5 - 4,2 - 8,5 - 2,2 -	2,1 84,0 3,7 80,0 13,7 161,2 2,1 84,1	2,5 119,0 4,2 113,5 16,2 118,2 1,5 100,5	2,7 108,0 7,9 188,1 19,5 120,3 2,9 106,1	2,6 96,3 7,2 91,1 20,3 104,0 5,0 100,0	1,8 69,2 5,0 69,4 22,1 108,9 4,6 112,1	2,0 111,1 5,0 100,0 21,0 95,0 4,5 99,8
	Średnia wielkość działki w m ² Wskaźnik łańcuchowy	443,0 -	373,0 84,1	375,0 100,5	398,0 106,1	398,0 100,0	446,0 112,1	445,0 99,8

a) rok poprzedni = 100%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań POD-1.

Rozważając perspektywy rozwoju ruchu działkowego, potrzeb społeczeństwa woj. ostrołęckiego w tym zakresie, sądzić należy, że w bliskiej perspektywie może występować zapotrzebowanie na nowe działki. Ich prowadzenie jest bowiem pewną formą spędzenia czasu wolnego, dostarczającą szeregu omawianych wcześniej korzyści.

Wydaje się jednak, że takie spędzanie wolnego czasu dla wielu działkowców (poza ewidentnymi hobbystami) jest w mniejszej czy większej części wymuszone. Wynika z chęci czy potrzeby uzupełnienia często podaży warzyw i owoców na rynku lokalnym, niedorozwoju przemysłu rolno-spożywczego oferującego potrzebne w gospodarstwie domowym takie czy inne przetwory. Zatem mierna kondycja finansowa społeczeństwa jest u nas czynnikiem skłaniającym do posiadania i pozyskiwania z działek określonych produktów.

Sądzić należy, że w dalszej perspektywie zaistnieją bardziej atrakcyjne formy spędzania wolnego czasu. Wzorem krajów rozwiniętych mogą to być, po przejściu na emeryturę, zorganizowane wędrowki po Europie czy świecie lub inne akceptowane, a nie wymuszone formy odpoczynku. Jest to zresztą odrębne, sygnalizowane tu tylko zagadnienie, które warte byłoby zbadania w pewnej, stosunkowo bliskiej, przyszłości.